

Hvorfor Stalin ikke var en stor revolusjonær

Taler

Rune Slagstad

Dato

12 februar 1972

Sted

Det Norske Studentersamfunn

- 1 I løpet av de siste åra har det stått fram igjen en militant arbeiderklasse i Vest-Europa. Høyningen av den europeiske arbeiderklassens politiske bevissthet har skapt behov for marxistisk teori. Denne utviklingen har ført fram i lyset igjen i første rekke de glemte navn i europeisk arbeiderbevegelse som Rosa
- 5 Luxemburg, Karl Korsch og Antonio Gramsci. Men noen mener også at Josef Stalin har fått ny aktualitet.

- Jeg kan ikke se at det finnes noen fornuftig grunn til å sette Stalin i sentrum. Tvert imot viser de siste 40-50 åra av den europeiske arbeiderbevegelsens
- 10 historie at stalinismen er ideologien for den forfeilete praksis. Det ble tydelig i den sekteriske linje i kampen mot fascismen i Tyskland. I etterkrigs-Europa har de staliniserte kommunistpartiene ført en steril og byråkratisk politikk som er blitt stadig mer lik sosialdemokratenes reformisme. Det var typisk at
- 15 massebevegelsen i Frankrike 1968 i stor grad vendte seg mot den stalinistiske forsteining av kommunismen. I Italia, sentrum for dagens klassekamp i Vest-Europa, har stalinistene spilt en ubetydelig og perifer rolle, og lite tyder på at det vil endre seg. I dag er situasjonen i Norge preget av en klar tendens til økt
- 20 kampvillighet fra arbeidsfolk, samtidig med at det sosialdemokratiske hegemoni over arbeiderklassen er i ferd med å brytes ned. I en slik situasjon å ville stille som alternativet en stalinistisk teori og praksis vil si det samme som å stagge en gryende massebevegelse i en tidlig fase.

- Sovjetunionen er ikke lenger mønster og modell for europeiske kommunister. Det viktige perspektivet på Sovjetunionen må være: Hvorfor har det sovjetiske
- 25 samfunnet utviklet seg til et statskapitalistisk samfunn? Røttene til dagens statskapitalistiske Sovjet må søkes i Sovjet under Stalin. Det går en linje fra stalinismen til revisjonismen og statskapitalismen. Denne linjen er det viktig for europeiske kommunister å få klarlagt.

Diskusjonen om Stalin må ikke være en mekanisk og udialektisk diskusjon om Stalins gode og dårlige side. Gjennom en avdekking av det typiske ved stalinismen som politisk teori og praksis må den isteden søke å forstå stalinismen som et historisk særegent og nytt fenomen.

35

Dialektisk tenkning har aldri stått sterkt i Norge. Vi ser nå at innføringskursene i logikk til examen philosophicum etter Arne Næss' mønster har etterlatt seg stygge sår også i den sosialistiske bevegelsen. Mange oppriktige sosialister er så fanget i Næss' urborgerlige pro-et-contra-logikk, på-den-ene-side-og-på-den-
40 annen-side-logikken, at de forveksler denne med den dialektiske logikk. Det beste botemidlet mot denne forveksling er nok studiet av Marx' skrifter, f.eks. Marx' kritikk av Proudhon i "Filosofiens elendighet": "For herr Proudhon har hver økonomisk kategori to sider, en god og en dårlig side. Han ser på kategoriene som spissborgeren ser på historiens store menn: Napoleon er en
45 stor mann, han har gjort mye godt, han har også gjort mye galt. Den gode side og den dårlige side, fordelene og ulempene under ett danner for herr Proudhon motsigelsen i hver økonomisk kategori. Problem som må løses: Å bevare den gode side og fjerne den dårlige. Slaveriet er en økonomisk kategori så god som noen annen. Den har altså også sine to sider. (...) Hvordan vil herr Proudhon gå
50 frem for å redde slaveriet? Han vil stille problemet: å bevare denne økonomiske kategoris gode side og utslette den dårlige. (...) Herr Proudhon har fra Hegels dialektikk bare talemåten. Hans egen dialektiske metode består i et dogmatisk skille mellom godt og ondt. (...) Det som utgjør den dialektiske bevegelse, er nettopp at de to motsatte sider eksisterer ved siden av hverandre, deres strid og
55 deres sammensmelting i en ny kategori. Så snart man stiller opp problemet å utslette den dårlige side, kutter man over den dialektiske bevegelse. Det er ikke kategorien lenger, som her, ifølge sin motsigelsesfulle natur, setter seg selv og setter seg opp mot seg selv: det er herr Proudhon som drar seg frem og tilbake mellom de to sidene, som sliter seg ut og plager seg. Således fanget i en blindgate,
60 som det er vanskelig å komme ut av med tillatte midler..." Etter dette burde en ikke være i tvil om hvilken metode som er den marxistiske når det gjelder analysen av Stalin.

En kan ikke forstå revolusjonens historie i Russland uten å være klar over dette
65 grunnleggende forhold: at den russiske revolusjon fant sted i et land som ifølge den klassiske teorien ikke skulle være modent for en sosialistisk omveltning. Russland skilte seg fra det industrialiserte Europa særlig ved to ting. Det ene var at flertallet av befolkningen var bønder og ikke arbeidere, og det andre at det

70 øvrige Europa i årtier hadde hatt et parlamentarisk demokrati med et liberalt
borgerskap som den herskende klasse, mens Russland helt fram til 1917 var et
tsarens despotisk-føydale terrorregime. Ifølge Marx ville motsetningen mellom
produktivkreftene og produksjonsforholdene nærmest tvinge fram den
75 sosialistiske revolusjon: det høyt utviklete nivå i industri og teknikk så å si
krevde ikke-kapitalistiske produksjonsforhold. Slik var det ikke i Russland, og
dette forhold skulle gjøre seg gjeldende på alle trinn av byggingen av sosialismen
i Russland.

Før 1905 var det en utbredt oppfatning blant russiske marxister at den
80 sosialistiske revolusjonen overhodet ikke var mulig i et industrielt og politisk
tilbakeliggende land som Russland, men etter masseopptøyene i 1905 var det
bare mensjevikene som sto på et slikt syn. Lenin var den som i første rekke
skisserte strategien for sosialismens seier i det tilbakeliggende Russland. Han
forestilte seg gjennomføringen av revolusjonen i to faser: først en borgerlig
85 revolusjon med en revolusjonær bonde- og arbeiderregjering, så den sosialistiske
revolusjon. Avgjørende ble også Lenins analyse av den samtidige imperialisme.
Der viser Lenin at den sosialistiske revolusjon ikke - som Marx og Engels antok -
nødvendigvis vil finne sted først i et høyt utviklet kapitalistisk samfunn.
Kapitalismens "ujevne utvikling" medfører at dens minst utviklete ledd også kan
90 være dens svakeste ledd.

Vi kan slå fast at Lenin og de andre bolsjeviklederne var fullstendig klar over det
særegne ved den situasjon som kommunistene sto overfor før og etter
revolusjonen. Det blir tydelig i Lenins valg av organisasjonmodell - et parti som
95 skulle bringe klassebevisstheten inn i arbeiderklassen. Den stramme sentralisme
og strenge disiplin var tvingende nødvendig i det ekstremt undertrykkende tsar-
veldet. Sammenliknet med Marx' og Engels' syn på organiseringen av
arbeiderklassen er Lenins synspunkt nøye knyttet til den særegne situasjonen i
Russland.

100

Bøndenes og arbeidernes lave kulturelle nivå er en annen side av det samme
problemet. Mot slutten av sitt liv skriver Lenin: "Likeledes er vi for lite sivilisert
til umiddelbart å gå over i sosialismen - selv om vi har de politiske forutsetninger
til det." Han latterliggjør dem som "prater om proletarisk kultur", mens man
105 ennå lever i en "tilstand av halvbarbarisk kulturløshet". Det er utvilsomt, sier
Lenin i mars 1922, "at vårt parti generelt og gjennomsnittlig (dersom man tar
for seg nivået til det store flertallet av partimedlemmene) er mindre politisk

110 skolert enn det som er nødvendig for en virkelig proletarisk ledelse i et slikt
vanskelig øyeblikk, særlig med den voldsomme overvekt av bønder som raskt vil
slå inn på en selvstendig klassepolitikk".

Her er den sentrale motsigelsen til bolsjevikrevolusjonen skissert, nemlig at den
115 sosialistiske revolusjonen ble gjennomført i et land som ikke selv kunne ha
frembrakt den sosialistiske teorien.

Det store ved Lenin er at han så klart ser denne motsigelsen uten å resignere.
Tvert imot legger han den åpent i dagen og sier at den ikke kan overvinnes ved å
holdes skjult, men bare ved å bestemme den sosialistiske strategi ut fra den.

120 Dette trekket kommer klart fram i Lenins forslag om Den nye økonomiske
politikk (NEP) i 1921. For å stimulere den industrielle vekst gjør Lenin
kapitalistiske konsesjoner og kaller ikke NEP for en sosialistisk økonomi, men
en blanding av sosialisme og kapitalisme - statskapitalisme. NEP er en retrett, og
125 Lenin kaller den en retrett. Det [er] ett skritt tilbake for så i neste omgang å ta to
skritt fram.

Lenins mål er et sosialistisk samfunn, og han vet at det kan en ikke skape bare
ved hjelp av industriell vekst. Økonomiske reformer alene fører ikke til
130 sosialismen - det viktigste er at arbeiderklassen får den politiske makten.
Allerede i Staten og revolusjonen slår Lenin fast at arbeiderrådene (sovjetene) er
den sosialistiske formen for demokrati som skal avløse det borgerlig-
parlamentariske demokrati. I 1918, i "Sovjet-maktens neste oppgaver", sier han
bl.a.: "Vi må uopphørlig arbeide med å utvikle sovjetorganisasjonen og sovjet-
135 makten (...) Det er Sovjetenes kontakt med det arbeidende folk som nettopp
skaper de spesifikke formene for kontroll nedenfra."

På den 10. partikongressen i 1921, den samme som vedtar NEP, foregikk det en
utførlig diskusjon om fagforeningens plass og rolle. Ytterpunktene var
140 representert ved den såkalte "Arbeideropposisjonen" og ved Trotskij.
"Arbeideropposisjonen" ville at all økonomisk makt skulle overlates til
fagforeningene, mens Trotskij foreslo at fagforeningene skulle bli mindre
selvstendige og f.o.f. være redskap til å høyne produktiviteten. - Lenin gikk
skarpt i rette med begge oppfatningene. Overfor "Arbeideropposisjonen"
145 hevdet han at deres forslag ville svekke partiets stilling. Mot Trotskijs
byråkratisk-sentralistiske forslag om å integrere fagforeningen sterkere i

statsadministrasjonen, forsvarte Lenin fagforeningens uavhengighet. Ikke minst la Lenin vekt på at fagforeningene måtte forsvare "proletariatets materielle og
150 åndelige interesser overfor statsmakten". Han så den store faren som lå i den tiltakende byråkratisering av statsapparatet, og kalte Sovjetstaten "en arbeider- og bondestat med byråkratiske misdannelser".

De siste årene av sitt liv kjempet Lenin en hard kamp mot byråkratiseringen,
155 som han så som en hovedfare for sosialismen i Sovjetunionen. Den eneste veien å gå, ifølge Lenin, var å utvikle folkelig kontrollorgan. Ett middel ville være å styrke fagforeningenes selvstendighet, et annet å utvikle sovjetene. "Kampen mot den byråkratiske deformeringen av sovjet-organisasjonen," sier Lenin, "garanteres gjennom fastheten i de bånd som forbinder sovjetene med folket."
160 En kan bare styrke det sentrale grepet om økonomien dersom en samtidig varierer "formene og midlene for kontroll nedenfra for å umuliggjøre enhver byråkratisk deformering av sovjet-makten, for en gang for alle å ta knekken på det byråkratiske ugress" (1918).

165 Lenin definerte sosialisme som "sovjet-makt pluss elektrifisering". Det ene kan ikke skilles fra det andre - uten en høyt utviklet industri ingen sosialisme, men heller ikke sosialisme uten et sovjetisk sosialistisk demokrati. Derfor var det en vesentlig endring som inntrådte da diskusjonen om det sosialistiske demokrati svant hen etter Lenin, og det isteden nærmest bare ble snakk om industri, om
170 "elektrifisering". Resultatet ser vi i dag: Sovjetunionen ble aldri et virkelig sosialistisk samfunn.

Så seint som i 1922 fremholdt Lenin: "Vi har alltid hevdet og gjentatt marxismens ABC-sannhet, nemlig at for sosialismens seier er det nødvendig
175 med den felles anstrengelse til arbeiderne i flere høyt utviklete land." Men den mislykte tyske revolusjon i 1923 førte til en foreløpig stabilisering av kapitalismen, og Sovjetunionen måtte belage seg på å leve inntil videre i en kapitalistisk omverden. Mot Trotskijs internasjonale eventyrpolitikk stilte Stalin opp teorien om "sosialisme i ett land". Det er ingen tvil om at Stalins teori, som
180 ble utviklet i samarbeid med Bukharin, ga uttrykk for en korrekt vurdering av den internasjonale situasjonen på den tiden. Likedan er det klart at den er et svar på den særegne situasjon kommunistene i Sovjetunionen befant seg i, og at den ikke står i motsetning til Lenins strategi for gjennomføringen av sosialismen i det tilbakeliggende Russland. Men mens Lenin ville ha vært klar over at
185 "sosialisme i ett land" var et nødtiltak, opphøyet Stalin nødtiltaket etter hvert til

en norm, gjorde av nødvendigheten en dyd. Og det skulle vise seg å bli skjebnesvangert for både den sovjetiske og den internasjonale kommunistiske bevegelsen. Selv om teorien i og for seg var korrekt, var konsekvensene Stalin
190 trakk av den ofte gale.

La oss først se på den internasjonale politikken. Det er uomtvistelig at det sovjet-russiske folkets innsats bidro vesentlig til Hitlers og fascismens nederlag i 1945. Ingen skal få underslå eller redusere det sovjet-russiske folkets heroiske kamp
195 mot fascismen under den andre verdenskrig. Men hva gjorde Stalin for å forhindre at fascistene overhodet kom til makten i Tyskland? Det er erfaringene fra denne kampen som er aktuelle for oss i dag i kampen mot en gryende fascisme.

200 Det spørsmål som i slutten av 20-årene ble særlig akutt, var forholdet mellom Sovjetunionens nasjonale interesser og den kamp kommunistpartiene i Europa og Asia førte. Den kommunistiske internasjonale (Komintern) var blitt dannet i 1919 med Lenins medvirkning, som et organ for å styrke og koordinere kommunistpartienes kamp. Fra begynnelsen av var forsvaret av Sovjetunionen
205 som den første sosialistiske stat en selvfølge for samtlige kommunistpartier. Men de europeiske kommunistpartienes solidaritet med Sovjet fikk mot slutten av 20-årene mer og mer karakteren av en abstrakt tro på SUKPs ledende rolle og svekket deres even til selvstendig politisk analyse og initiativ i klassekampen.

210 Sinovjevs karakteristikk av sosialdemokratiet som "en fløy av fascismen" ble fulgt av Stalin, og i 1928 ble sosialdemokratiet gjort til hovedfiende, trass i at fascismen allerede truet. Stalin valgte f.eks. å støtte den fraksjonen innenfor Det tyske kommunistpartiet (KPD) som hevdet at revolusjonen var nær forestående, og han gikk så langt som til å gjeninnsette Thälmann i 1928 som leder av KPD,
215 da den tyske sentralkomiteen hadde avsatt ham. Dette skjedde på vegne av presidiet i Komintern, men uten at medlemmene av presidiet overhodet ble innkalt. (De var på sommerferie.)

Kominterns linje var at fascismen og sosialdemokratiet var tvillingbrødre - "man
220 kan bare bekjempe fascismen idet man fører en utryddelseskamp mot sosialdemokratiet". Altså: først kamp mot sosialdemokratiet ("socialfascismen"), dernest mot fascismen. Denne politikken førte til slutt til Det tyske kommunistpartiets undergang og i alle fall indirekte til Hitlers seier. En rekke av arbeiderne i KPD var uenig i denne linjen, men de ble bevisst kneblet av

ledelsen. Til kommunistiske arbeidere i Ruhr-området som i 1932 ville forhandle med sosialdemokrater, sa ledelsen i KPD at slike forhandlinger ville være "det samme som forræderi, og det vil bli satt i verk de skarpeste partidisiplinære forføyninger mot dem som gjør seg skyldig i slike handlinger".
230 Selv om medlemsmassen prøvde å danne en anti-fascistisk enhetsfront og gå aktivt imot nazistene, vek ikke den Stalin-tro partiledelsen fra den skjebnesvangre generallinjen.

Ledelsen i KPD slo kategorisk fast: "Det finnes ikke noe menneske i det
235 kommunistiske parti med illusjoner om at man skal kunne slå fascismen gjennom en felles front med sosialfascismen (sosialdemokratiet)." Men KPD-ledelsen var ikke snauere enn at den sa at hovedfienden ikke bare var sosialdemokratiet, den egentlige hovedfienden var sosialdemokratiets venstrefløy: "den hensynsløse kamp mot sosialfascismen, særlig mot venstre-
240 sosialfascismen" (januar 1931).

I Preussen tok en steget fullt ut: I 1931 gikk kommunistene sammen med nazistene om en folkeavstemning for å få veltet den sosialdemokratiske regjeringen. Først gikk sentralkomiteen i KPD imot nazistenes krav om
245 folkeavstemning, men etter anvisning fra Komintern - i realiteten Stalin og Molotov - bøyd sentralkomiteen i KPD av og gikk sammen med nazistene.

Stalinistene i KPD var utrettelige og fortsatte sin dødslinje, også etter at Hitler var kommet til makten. Selv etter at det sosialdemokratiske partiapparatet var
250 knust, pressen forbudt og den nazistiske heksejakten på sosialdemokrater og kommunister i full sving, kaltes sosialdemokratene for kapitaldiktaturets hovedstøtte. Det illegale "Røde Fane" karakteriserte i midten av april 1933 KPDs linje som "fullkomment riktig og bekreftet av begivenhetenes gang". Og så seint som i 1934 summerte Kominterns eksekutivkomité opp erfaringene
255 med at "den politiske linje og organisatoriske politikk som KPDs sentralkomité fulgte helt fram til Hitlers omveltning og i omveltningøyeblikket, var fullstendig riktig".

Ledelsen i KPD mente at det var lite som hadde endret seg etter 30. januar 1933.
260 Demokratiet og arbeiderbevegelsen hadde ikke lidd noe avgjørende nederlag - Det tredje riket ville derfor snart forsvinne igjen. -

At denne nærmest groteske bagatelliseringen av nazistenes seier ikke var noe

265 særtrekk ved ledelsen i KPD, at den ikke hadde en så mye slettere politisk
vurderingsevne enn kommunistledere i andre land, ser vi i f.eks. Norge. I
"Arbeidet", NKPs organ i Bergen, heter det så seint som 5. mai 1934: "Nasjonal
Samling og det sosialdemokratiske parti DNA er ideologiske tvillingbrødre." En
måned tidligere sto det samme sted: "Derfor er det i dag ikke mulig effektivt å
270 føre kampen mot fasciseringen og fascismen, mot Nasjonal Samling,
Fedrelandslaget, Samfunnspartiet og andre fascistiske grupperinger uten
samtidig overfor massene å avsløre DNAs sosialfascistiske karakter og
understøttelse av fascismen."

275 Først i 1935 - etter at det var klart for alle at sosialfascisme-parolen var fullstendig
forfeilet og nazistene hadde konsolidert sin stilling i Tyskland - ble Kominterns
offisielle linje endret, og Dimitrov slo til orde for en folkefront mot fascismen. I
Tyskland var den felles front av kommunister og sosialdemokrater på
grunnplanet et faktum allerede før den offisielle proklamasjon, og utover mot
280 1939 var det nye toner å høre. I "Arbeideren", 4. juni 1937, hevdet en nå: "Det
norske Arbeiderparti er ikke et sosialdemokratisk parti av samme karakter som
de øvrige lands sosialdemokrater." Og i Frankrike vokste folkefronten.

Men fra september 1939 oppga folkefrontsbestrebelsene igjen. Ikke-angreps- og
285 vennskapspakten Sovjet-Tyskland fikk Komintern til å skifte linje igjen. Og
Stalins talerør var nok en gang Dimitrov. Han forlangte av kommunistpartiene i
Komintern en jernhård bolsjevikisk disiplin, og vendte tilbake til parolen om
"kamp mot de forræderiske sosialdemokratiske lederne". Ved inngangen til den
andre verdenskrig gikk NKP inn for nøytralitet, for denne krigen var ifølge
290 Dimitrov "utbyttemes krig".

Kommunistpartiene i Komintern ble utover i 30-åra mer og mer underlagt
SUKPs og Sovjets myndighet. Og Sovjets utenrikspolitikk ble i stadig sterkere
grad bestemt av rent diplomatiske manøvrer som det hele tiden ble gitt skinn av
295 fulgte umiddelbart av marxismen-leninismen. Det er et typisk trekk ved
stalinismen at det taktiske får forrang - altså først den politisk-diplomatiske, så
den ideologiske rettferdiggjøring av tiltaket. Når Dimitrovs karakteristikk av den
andre verdenskrig i 1939 bare vel ett år seinere ble trukket tilbake igjen og en slik
karakteristikk deretter konsekvent bekjempet som "trotskistisk", viser det klarere
300 enn mye annet at Stalin baserte kampen mot fascismen hovedsakelig på taktiske
vurderinger uten en forutgående klar analyse av fascismen som sosialt og
politisk fenomen. Resultatet var og er: Kommunistpartiene fant og har aldri

funnet fram til en gjennomtenkt strategi for bekjempelse av fascismen.

305

La oss se på utviklingen i det sovjetiske samfunnet. Fra 1925 ble debatten om industrialiseringen og kollektiviseringen intensivert. I debatten skilte det seg ut to fløyer. Venstrefløyen (Sinovjev, Kamenev og Trotskij) understrekte de betenkelige sidene ved NEP - den økte sosiale differensiering, den langsomme veksten i industrien og storbøndenes styrkede stilling. De mente en måtte bryte med NEP og gjennomføre en rask industrialisering - Trotskij mente også med bruk av tvang. Høyrefløyen med Bukharin i spissen la vekt på at en måtte utvikle et harmonisk samarbeid mellom de forskjellige sektorene og stimulere selv større bønder til økt økonomisk aktivitet. Bukharin tenkte seg som bekjent, at en kunne vokse inn i sosialismen "med sneglefart". - Stalin var til å begynne med lite aktiv i debatten. Da han først formulerte sitt syn, kritiserte han f.o.f. venstrefløyen for dens forslag om en rask industrialisering, eller "super-industrialisering" som han kalte det. Han reserverte seg også overfor Bukharin, som han mente var altfor villig til å bruke kapitalistiske midler. Men i praksis fulgte man fram til 1928 høyrefløyens politikk.

310
315
320

I den interne konfrontasjonen om industrialiseringspolitikken i Politbyrået støttet Stalin høyrefløyen. I slutten av 1926 ble Trotskij utelukket fra Politibyrået og Sinovjev fratatt jobben som leder av Komintern, og på den 15. partikongressen i desember 1927 led venstrefløyen det endelige nederlag.

325

Men bare kort tid etter partikongressen var det åpenbart at Sovjet-samfunnet gikk mot en alvorlig økonomisk krise, utløst særlig av kulakenes leveringsstreik. Ganske raskt satte partiet under Stalins ledelse i verk sin industrialiseringspolitikk som i virkeligheten var en mer vidtgående utgave av venstreopposisjonens program. Nå kom motstanden fra høyre. Men Bukharin og de som støttet ham, gjorde ikke uenigheten i Politbyrået kjent for folket, og Stalin kunne tre fram og si: "Det er ingen høyre-orienterte i Politibyåret." En måned seinere: "Vi i Politbyrået er enig og skal forbli det helt til slutt." Allerede i april 1929 var det slutt, og Stalin antydte for første gang at Bukharin var leder for høyreopposisjonen. Kort tid etter mistet Bukharin plassen i Politbyrået og likeledes jobben som leder av Komintern, som han hadde overtatt etter Sinovjev.

330
335
340

Det var en vanskelig situasjon og stor usikkerhet når det gjaldt å finne fram til den riktige kollektiviserings- og industrialiseringspolitikken. Den første fem-års-

planen la opp til en kollektivisering av i høyden 20 prosent av alle gårder innen 1933. Bare få måneder etter at planen var satt i verk i 1928, var den totale
345 kollektiviseringen i full gang. - Det samme viser seg for industrien. Ifølge venstreopposisjonens plan skulle produktiviteten i industrien øke med noe mindre enn 20 prosent årlig. Dengang hadde Stalin kritisert dem for "super-industrialisering". På den 16. partikongressen i 1930 slo Stalin fast at den første fem-års-planen ville bli virkeliggjort på to og et halvt eller tre år, og at
350 produktiviteten i det inneværende år ville øke med nærmere 50 prosent.

Venstreopposisjonen og Stalins industrialiseringsprogram på d.e.s. og Bukharins på d.a.s. skiller seg som antydnet fra hverandre på viktige punkter, men de har også ikke mindre viktige trekk felles. Fellestrekket er at de begge er
355 økonomistiske, dvs. at industrialiseringen under sosialismen tenkes etter mønster av industrialiseringen under kapitalismen.

Det betyr bl.a. at industrialisering innebærer en ensidig utvikling av tungindustrien. Denne politikken fører til en uendelig gjentakning av den
360 kapitalistiske arbeidsdelingen mellom by og land, mellom utviklete og tilbakeliggende sektorer, mellom privilegerte teknikere og manuelt arbeidende. En følger forestillingen om byggingen av sosialismen i to etapper: Først skal den økonomisk-industrielle basis sikres gjennom utvikling av produktivkreftene, dernest oppstår nærmest av seg selv de sosialistiske produksjonsforholdene som
365 ikke kjenner utbytting og fremmedgjøring. Den sovjetiske modellen innebærer en sterk statlig sentralisering av alle ressurser, og samtidig en svekkelse av massenes evne til initiativ. I Kina har de lært av feilene ved den økonomistiske modellen i Sovjet og utviklet produktivkreftene på et annet grunnlag, nemlig på massenes initiativ og entusiasme. Gjennom den vedvarende tillit til massenes
370 kamp, gjennom den kontinuerlige utøvelse av proletariats diktatur i løpet av hele overgangsperioden, gjennom desorganiseringen og reorganiseringen av partiet midt i kampen har kineserne angrepet hele det politisk-byråkratiske system.

375 For sosialister har Politikken alltid forrang fremfor økonomien. Men da både venstrefløyen, høyrefløyen og Stalin ga økonomien forrang, stilte de ikke det avgjørende sosialistiske spørsmålet: Hvordan kan en motvirke det enorme byråkratiet som lett vil vokse fram under en rask industrialisering? Hvordan skal statsmakten reorganiseres slik at massene får kontroll over utviklingen? - Dette
380 spørsmålet opptok Lenin da han foreslo NEP, og Mao da han lanserte "Det

store spranget" - de kinesiske "folkekommunene" er de politiske og administrative institusjonene som sikrer at den økonomiske vekst også blir en politisk vekst. Stalins økonomistiske og mekanistiske resonnement er ikke noe
385 som følger med nødvendighet av den ytterst vanskelige situasjon Sovjetunionen befant seg i på den tiden Den samme amputerte marxismen viser seg også ved andre anledninger og er en integrert del av Stalins marxistiske teori overhodet. Etter mitt syn er det helt på linje med den stalinistiske teorien når det står i DNS' program for dette møtet: "Hovedproblemstillingen på møtet, må ikke
390 være en teknisk vurdering av hvorvidt Stalins kollektiviseringsmetode var bedre eller dårligere enn den de har brukt i Kina." Jeg lurar på om det ikke skulle være en sammenheng mellom de politiske sporhundene som værer hel-, halv- og kvarttrotskister, venstre- og høyre-avvik til alle døgnets tider, og de som reduserer forskjellen på kollektiviseringen i Sovjet og Kina til et spørsmål om
395 teknisk metode og ikke ser at det dreier seg om to vidt forskjellige politiske linjer: en som fører til sosialisme, og en som fører til statskapitalisme?

I 1930 sier Stalin: "Det er klart at vi allerede er trått ut av overgangsperioden i dens gamle betydning og trått inn i en periode med direkte sosialistisk
400 oppbygging i stor skala over hele fronten." Dette kan ikke bety annet enn økt politisk initiativ for massene utover i 30-årene, befrielse fra tvang og undertrykking, mindre terror, minskning av de sosiale motsetningene. Det er akkurat det motsatte som skjer: Voksende byråkrati, sterkere sosiale differensieringer, mer undertrykking og terror, økende avpolitisering av
405 massene.

La oss først se nærmere på utviklingen når det gjelder arbeiderklassens posisjon vis a vis byråkratiet? På partikongressen i 1930 var antallet delegater som var arbeidere, dvs. "direkte sysselsatt i produksjonen", 17,7 prosent, på
410 partikongressen i 1934 var det sunket til 9,3 prosent. Etter 1934 foreligger det ikke lenger statistiske opplysninger - statistikken ble da en "strengt hemmelig" vitenskap. Og det gjorde Stalin sikkert rett i! For ser vi på tallene fra den lokale partikonferansen for byen Moskva 1952, oppdager vi en foruroligende tendens: Vel 95 prosent av delegatene er partifunksjonærer, forvaltningsfunksjonærer,
415 industriledere, forfattere, vitenskapsmenn o.l., og bare 4,6 prosent arbeidere (Pravda 18.9.1952). Tallene for f.eks. Georgia og Ukraina går i samme retning. Og hva betyr de så? Ett av to: Enten har byråkratiet svulmet kolossalt opp de siste ti-tjue årene av Stalins tid og har derfor en rettferdig representasjon, eller partidemokratiet er blitt elendigere og elendigere sett fra arbeidernes og

bøndenes synspunkt.

Ser vi på lønnsutviklingen, finner vi en liknende usosialistisk utvikling. I 1928 var tjenestemenns gjennomsnittslønn 170 prosent av arbeidernes
425 gjennomsnittslønn, i 1934 var den steget til 192 prosent (altså nesten dobbelt så høy lønn som arbeiderne). Hvordan samsvarer dette trekket med Lenins krav fra Staten og revolusjonen om at ingen tjenestemenn skal ha høyere lønn enn den gjennomsnittlige lønn til arbeiderne? Så seint som i 1931 lanserte Stalin kampparolen mot lønnslikhet - han ville avskaffe "den venstrevridde"
430 nivelleringen på arbeidslønningenes område. I 1935 kom det såkalte "Stakanov-systemet" som ble den materielle basis for et arbeideraristokrati. - Av dette ser vi at motsetningene innen arbeiderklassen snarere bygges ut enn trappes ned. Kan dette stemme overens med Stalins påstand om den pågående "direkte sosialistiske oppbygging i stor skala"?

435 Hvordan er det så med tvang og terror - avtar den i 30-årene? Nei. Hvor mange som ble likvidert, er det vanskelig å si bestemt. Conquests 20 millioner er trolig omtrent like gale som de 2-3000 en foreslo som jeg snakket med forleden dag. 8-10 millioner er et ikke usannsynlig tall. Men det får så være. Hva vi vet, er at i
440 tiden 1935-41 ble mer enn en million medlemmer av kommunistpartiet arrestert, at i tiden 1936-38 ble mer enn 90 prosent av samtlige områdekomiteer, bykomiteer og de nasjonale kommunistpartienes sentralkomiteer utryddet. Vi vet videre at 80 prosent av alle partimedlemmene som hadde tiltrått partiet før revolusjonen eller under borgerkrigen ble likvidert, at Komsomols
445 sentralkomité og store deler av Komsomols lokalorganisasjoner ble fjernet. Videre vet vi at 110 av de 139 medlemmene av den sentralkomiteen som var valgt på den 17. partikongressen i 1934, "De sosialistiske seires kongress", var forsvunnet på den 18. partikongressen i 1939. -

450 Av de politiske medarbeidere Lenin nevner i sitt testamente, Sinovjev, Kamenev, Trotskij, Rykov, Bukharin og Stalin, er bare Stalin tilbake i 1939. Dette viser vel tydeligere enn noe annet det gap som skiller Stalin fra Lenin. For det er sikkert at Lenin valgte sine politiske omgivelser svært dårlig, dersom så å si alle hans nærmeste medarbeidere skulle være av en så slett natur at de ville stille
455 seg til tjeneste for kapitalistiske generalstaber. En slik fornærmelse er ikke jeg villig til å begå overfor Lenin.

Hvordan er det så med massenes politiske aktivitet?

Den allrussiske sovjet-kongress, ifølge forfatningen av 1918 landets høyeste organ, satt sammen årlig i tiden 1919-22, med to års mellomrom i tiden 1923-31, og holdt ikke møte mellom 1931 og 1935. Den faglige kongress som tidligere ble avholdt årlig, møtte ikke fra 1932 til 1947. Likeledes ble partikongressene avholdt stadig sjeldnere under Stalin. I Lenins tid ble de holdt årlig, - mellom den 18. partikongress i 1939 og den 19. i 1952 går det 13 - tretten - år! Selv ikke etter at krigen var slutt, fant Stalin det for godt å innkalle partikongressen.

470 Av dette kan en bare trekke en konklusjon: Byråkratiet befester sin stilling mer og mer, samtidig som massene sløves og passiviseres.

Mellom 15. og 16. partikongress økte medlemstallet i partiet med over 600.000. Ifølge Stalin er dette et ugjendrivelig bevis på "at de arbeidende millionmassene innser det riktige i vårt partis politikk og er beredt til å støtte det". "Det må erkjennes at disse fakta ikke ville ha eksistert om vårt partis generallinje ikke hadde den eneste rette linjen." Hva beviser så tilbakegangen mellom 17. og 18. partikongress på 330.000 trass i et meget stort antall nye medlemmer?

480 I virkeligheten er Stalins utsagn fra 1930 om at det sovjetiske samfunnet er "trått inn i en periode med direkte sosialistisk oppbygging i stor skala over hele fronten", en grov forvrengning av virkeligheten. Sovjetunionen befinner seg i 30-årene i en meget prekær nasjonal og internasjonal situasjon, som fordrer ekstraordinære tiltak av forskjellig slag. Men i stedet for å gjøre dette klart for folket, underslår Stalin det og taler om fremskritt der hvor det egentlig er tilbakesteg. Hos Stalin fremtrer selv tilbaketog som fremmarsj, og han gir kvasi-teoretiske "begrunnelser" for rent taktiske tiltak. Det blir et typisk trekk ved den stalinistiske politikken at den prøver å rettferdiggjøre alle tiltak ved sitat og fremstille det som om disse tiltakene fulgte umiddelbart av den marxistisk-leninistiske læren.

I 1936 ble Sovjetunionens nye forfatning proklamert. Der heter det bl.a. "at alle utbytterklassene er likvidert", uten at det finnes antydning til analyse i SUKP av hvilken sosial og politisk rolle det oppsvulmete og oppsvulmende byråkrati spiller - i virkeligheten nettopp den sterkeste trussel mot sosialismens seier. I det øyeblikk dette sjiktet er i ferd med å slå rot og legge grunnen for en ny herskende klasse i Sovjetunionen, heter det at utbytterklassene for alltid er forsvunnet! Det

500 som skjer er at fenomen som særlig Marx har gjort oss oppmerksom på: "Enhver ny klasse som tar den tidligere herskende klasses plass, er nemlig - allerede for å kunne realisere sin målsetting - nødt til å fremstille sine interesser som alle samfunnsmedlemmers felles interesser. . ."

505 Den stalinistiske teorien får etter hvert den samme funksjon som den borgerlige ideologien i det kapitalistiske samfunnet: Den skal tilsløre det voksende gap mellom ideal og virkelighet. Som byråkratiets ideolog prøver Stalin å gi den reaksjonære utvikling som befester det etablerte byråkratiets og svekker massenes makt, en sosialistisk rettfærdiggjøring.

510 I hvor liten grad utviklingen i Sovjetunionen fremmet revolusjonær, sosialistisk bevissthet i folket, ser en klart i den andre verdenskrig. Folket ble ikke mobilisert til kamp i kommunismens navn men i patriotismens og nasjonalismens navn. På 24-årsdagen for revolusjonen fremstilte Stalin tsaristiske generaler som de revolusjonæres forløpere. Den offisielle betegnelsen på krigen var "Den store fedrelandskrigen", og på dagen for den japanske kapitulasjon brakte Stalin 515 denne hilsen til folket: "I 40 år har vi ventet på denne dagen." Han tenkte på tsarens nederlag for japanerne i 1905 - et nederlag som bolsjevikene den gang hadde hilst med glede!

520 Det er disse trekkene ved det sovjetiske samfunnet en må se i øynene om en vil forstå hvordan overgangen fra Stalin til Krustsjov kunne gå så glatt. Ved slutten av Stalin-perioden virker før-revolusjonære ideologier mer mobiliserende enn de sosialistisk-revolusjonære parolene!

525 Et kriterium for om en uttalt revolusjonær politikk i virkeligheten er revolusjonær, må være om den fremmer en revolusjonær bevissthet i folket og slik styrker folkets kontroll over det som skjer. Hva skal vi si om det folket som vel 35 år etter den sosialistiske revolusjon tillot en liten klikk av røvere og banditter å overta makten etter Stalins død, uten å øve den minste form for 530 motstand? Hvis det er så at Sovjetunionen under Stalin var sosialistisk men under Krustsjov og Bresjnev kapitalistisk, må det altså finnes en fredelig overgang fra sosialismen til kapitalismen.

535 Gapet mellom det Oktoberrevolusjonen lovet - en sosialistisk frigjøring - og den faktiske historiske utvikling ble større etter som årene gikk. Den stalinistiske ideologien som bare kjenner revolusjonære oppsving og sosialistisk frammarsj,

ble det sosiale og politiske kitt i Sovjetsamfunnet. Mens stalinismen stormet framover mot stadig nye erobringer, gikk den sosiale og politiske utvikling
540 bakover - og dermed var det duket for reaksjonen.

Ser en på den sosialistiske opposisjonen i det sovjetiske samfunnet, blir en slått av hvor lammet den alltid har vært. Ikke på noe tidspunkt maktet den å formulere en fundamental kritikk av den stalinistiske utviklingen. Muligens
545 ligger noe av forklaringen i den totalt dominerende plassen som partiet fikk. Forbudet mot fraksjonsdannelse kom i 1921 (og merk først i 1921) og var vel egentlig ment som et nødtiltak i krisesituasjonen umiddelbart etter borgerkrigen. Etter at Lenin døde ble de sentralistiske trekkene stadig sterkere. Nå var det ikke lenger noen tvil: Partiet hadde alltid rett, partiet ble den eneste
550 innehaver av "sannheten".

Bukharins vitnemål i prosessen mot ham samler i en sum opposisjonens tragedie. Det som forble uløst etter Lenin, ble akutt under Stalin: Hva skal den revolusjonære gjøre som er blitt overbevist om at den revolusjonære ledelsen tar
555 feil? Den situasjonen framkommer da at den opposisjonelle verken kan være for eller helt imot den revolusjonære ledelsen som sitter ved makten. Den revolusjonære blir et spaltet menneske. Bukharin vet at det sosialistiske samfunnet er i ferd med å skapes, og likevel kan han ikke gå i takt med ledelsen. For han ser at dens politikk fører til nederlag for sosialismen. Bukharin vil være
560 partiet tro fordi han tror på revolusjonen, og han må kritisere partiet fordi han tror på revolusjonen. Trass i at han føler at Stalin fører en gal politikk, sier han under prosessen at han innser at det å gå imot partiet er det samme som å gå de kontrarevolusjonæres ærende. For stalinismen er opposisjon forræderi og forræderi opposisjon. Enten slutter en helt opp om partiets generallinje til
565 enhver tid, eller en tjener Sovjet-samfunnets fiender. At problemet ble stilt slik udialektisk, gjorde sitt til å knekke det politiske liv i Sovjet.

En langt mer kritisk holdning til partiet enn noen av de sovjetiske opposisjonelle maktet å artikulere, uttrykte Engels i et brev til Kautsky i 1891: "Nå må dere
570 slutte med å ta så mildt på partifunksjonærene, deres egne tjenere. Nå må dere slutte med denne underdanige holdning overfor dem, som om dere hadde med ufeilbare byråkrater å gjøre. Nå må dere kritisere dem - det er også nødvendig." Og til Bebel: "Intet parti i noe land kan dømme meg til taushet dersom jeg er bestemt på å snakke."

575

Men disse hørte ikke til Stalins yndlingssitater - stalinistene tenker seg partidebatten etter litt andre linjer.

580 Da debatten om industrialiseringen ble intensivert i løpet av 1925, sendte venstreopposisjonen et memorandum til sentralkomiteen hvor den ba om en offentlig debatt om alle kontroversielle og vanskelige politiske spørsmål. Memorandumet var undertegnet av Sinovjev, Kamenjev, Sikolnikov og Krupskaya, Lenins hustru. Uenigheten blant de politiske lederne hadde til så
585 seint som i 1926/27 vært fremstilt i full offentlighet. Men etter at også Bukharin-gruppen var blitt utmanøvrert, ble det nærmest satt punktum for den offentlige politiske og teoretiske debatt.

Det første trinn var den systematiske nedtrappingen av de politiske
590 diskusjonene, neste trinn det økende omfang av organisatoriske forføyninger mot kritikere av generallinjen. Tredje trinn var forvandlingen av disse forføyninger til borgerlig-juridiske og statlig-administrative tiltak. Det var tiden for Moskva-prosessene, som ikke var politiske prosesser, men tradisjonelle rettssaker etter borgerlig-juridisk mønster hvor de anklagede sto tiltalt for
595 kriminelle forbrytelser. Det var på denne tiden at det sirkulerte en vits blant folk i Moskva: Den ene spør: "Vet du forskjellen på Hegel og Stalin?" Den andre svarer: "Nei." "Jo, hos Hegel er det tese, antitese og syntese - hos Stalin innlegg, motinnlegg og organisatoriske forføyninger."

600 Stalin endte opp med å ville løse politisk uenighet gjennom terror og byråkratisk-teknisk makt. Det finnes ikke noe marxistisk forsvar for en slik måte å løse sosialistiske motsetninger på.

Stalins mangeårige økonomiske rådgiver, Eugen Varga, kritiserer Stalins linje i
605 sitt politiske testamente og antyder en annen fremgangsmåte, som også er mer i pakt med den kinesiske kulturrevolusjon:

"Kampen måtte prinsipielt ha blitt ført slik at en hadde opplyst hele samfunnet utførlig og åpent om årsakene og karakteren til de indre, partimessige
610 motsetningene, om det riktige i den linje som partiet slo inn på for å sikre og videreutvikle de revolusjonære erobringer, slik at annerledes-tenkende grupper kunne ha blitt overbevist gjennom en teoretisk imøtegåelse av sine oppfatninger."

Jeg har pekt på noen trekk ved den stalinistiske teori og praksis: Den er overveiende taktisk, den er økonomistisk, den er ideologisk-mystifiserende, den er byråkratisk-teknisk. Filosofisk uttrykt: Stalinismen er en mekanisk materialisme. Marxistisk teori anser den mekaniske materialismen som
620 føydalismens materialisme, og det bekreftes når det gjelder stalinismen i Russland. I løpet av 30- og 40-årene er det tydelig at de gamle føydale og tsaristiske tradisjonene igjen slår igjennom i det sovjetiske samfunnet, og det er god marxisme å si at det er en sammenheng mellom den sosiale og politiske utvikling og teorien om denne utviklingen. Med det stalinistiske begrep om
625 gjenspeiling kan vi si at stalinismen gjenspeiler de stadig mer fremtredende føydale trekkene ved Sovjet-samfunnet.

Marxister som kommer fra Marx til Stalin opplever Stalin som en tvangstrøye, og det med rette. For mens Marx' teori er en teori om sosial forandring og
630 revolusjonær praksis, blir stalinismen en teori for konsolidering av byråkratisk makt og sosiale privilegier. I tillempingen av marxismen på russiske forhold mistet den dialektikken. Brecht har gitt dette en glimrende formulering: "En av de verste følgene av stalinismen er dialektikkens forfall. Uten kjennskap til dialektikken kan en ikke forstå slike overganger som den fra Stalin som motor til
635 Stalin som bremse. Heller ikke negeringen av partiet gjennom apparatet. Heller ikke forvandlingen av meningskamper til maktkamper. Og ikke det at idealiseringen og legendariseringen av en førende person for å vinne store tilbakestående masser blir årsak til distansering fra og lammelse av disse massene." "Likvideringen av stalinismen kan bare lykkes gjennom en gigantisk
640 mobilisering av massenes visdom gjennom partiet. Denne likvideringen følger den strake veien henimot kommunismen."

Våre tradisjoner er andre enn de russiske, og de russiske problemer er ikke identiske med våre problemer. Derfor kan vi med god grunn la Stalin ligge. Det
645 finnes andre og langt viktigere kilder - f.eks. trenger norske sosialister sårt et intenst studium av Marx' egne skrifter.

Men ikke minst må vi endelig ta fatt på studiet av klassekampens historie i det industrialiserte Europa. De viktigste erfaringene kan vi hente fra den tyske
650 arbeiderbevegelse etter den første verdenskrig. I den tyske kommunismens nederlag ligger skjult erfaringer som vi ennå ikke har gjort til våre. Jeg skal bare skissere problemet: I 1919 ble rådsrepublikken i München og Spartakus-opprøret i Berlin slått blodig ned, og hovedgrunnen til nederlaget var at det

655 manglet det samlende parti som kunne knuse statsapparatet. I 1923 regnet alle med at timen for den tyske revolusjon var kommet, for denne gangen manglet verken massenes bevegelse eller det sterke kommunistiske partiet. Men da timen var kommet, reagerte ikke det trege, sentralistiske partiet - det hadde tenkt seg en annen dato! Og revolusjonen kom ikke.

660

Den revolusjonære bevegelse må være organisert i arbeiderråd og i parti, men på hvilken måte? Foreløpig har ingen tilstrekkelig klare forestillinger om det. Og så lenge vi ikke har det, klarer vi heller ikke å gjennomføre noen sosialistisk revolusjon i Norge.

665

Kilde

670 Kontrast 33 - Tidsskrift for politikk, kultur, kritikk. Oslo 1972, s.66-73.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/hvorfor-stalin-ikke-var-en-stor-revolusjonaer>

675

680

685

690